

การศึกษาภูมิปัญญางานหัตถกรรมเตยปาหนันสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมของชุมชนลุ่มน้ำคลองอุตะเถา ตำบลแม่ทอม
อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา *

A STUDY OF TOEY PANAN HANDICRAFT WISDOM FOR CULTURAL TOURISM
MANAGEMENT OF KHLONG U-TAPAO WATERSHED COMMUNITY, MAE TOM
SUB-DISTRICT, BANG KLAM DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE

๒๒๒๒ ◊ ๒๒๒๒

มนัสสวาส กุลวงศ์, นุชเนตร กาฬสมุทร์, ธิดาพร เรืองเรืองกุลฤทธิ, สาลินี ทิพย์เพ็ง, ชญาดา เฉลียวพรหม
Manassawas Kullawong, Nootchanate Kansamut Tidaporn Ruangroengkulrit, Salinee Tippeng,
Chayada Chalaophrom

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

Rajamangala University of Technology Srivijaya

Corresponding Author E-mail: nootchanate.k@mutsv.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญางานหัตถกรรมเตยปาหนันและศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มน้ำคลองอุตะเถา ตำบลแม่ทอม รูปแบบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ขั้นตอนการวิจัยโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคเอกสาร ข้อมูลภาคสนาม สัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือสมาชิกวิสาหกิจชุมชนจักสานเตยปาหนันและสมาชิกวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวลุ่มน้ำคลองอุตะเถา จำนวน 19 คน นำแนวคิดภูมิปัญญาไทย แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นแนวทางการวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า 1) ชุมชนลุ่มน้ำคลองอุตะเถามีภูมิปัญญาการจักสานเตยปาหนันตั้งแต่สมัยอยุธยา ที่ตั้งใกล้แหล่งน้ำมีต้นเตยเป็นจำนวนมากเอื้อต่อการทำจักสาน เพื่อใช้ในชีวิตประจำวันเป็นหลัก ใช้ในพิธีกรรม เมื่อมีผลผลิตเหลือจึงขายทั้งในชุมชนและที่ห่างไกลถึงรัฐเคดาห์ งานจักสานเตยปาหนันมีมาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งถนนไฟฟ้าเข้ามามีบทบาทในชีวิตคนรุ่นใหม่ไปทำงานนอกพื้นที่การทำงานจักสานลดน้อย ปัจจุบันชาวบ้านร่วมกันตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจักสานเตยปาหนันโดยมีการจัดการร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวลุ่มน้ำคลองอุตะเถา 2) แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มน้ำคลองอุตะเถา มีแนวทางการจัดการ 5 ด้าน คือ (1) ด้านทรัพยากร (2) ด้านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย (3) ด้านลูกค้าและนักท่องเที่ยว (4) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว (5) ด้านผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว

3) สร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว แผนที่ท่องเที่ยว และสื่อประชาสัมพันธ์

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาการจักสานเตยปาหนัน; การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม; ชุมชนลุ่มน้ำคลองอุต๊ะเกาตอนล่าง; ตำบลแม่ทอม

Abstract

This research aimed to study the wisdom of Toei Panan handicrafts and to study the cultural tourism management model of Khlong U-Tapao watershed community, Mae Tom Sub-districtm conducted by qualitative research, collecting data by using document studies, field data collection, observation and in-depth interviewing 19 key informants who were members of Toei Panan Weaving Community Enterprise and members of the Khlong U-Tapao Tourism Community Enterprise. The concept of Thai wisdom, the concept of cultural ecology and the concept of cultural tourism management were used as a guideline for analyzing the wisdom of Toei Panan handicrafts.

The results were found that 1) The community of Khlong U-Tapao, Mae Tom sub-district had the wisdom of Toei Panan handicrafts since the Ayutthaya period. The community's location was near a water source with large number of Toei Panan trees that were conducive to making Toei Panan weaving handicrafts for everyday use, such as mats and ritual objects. When there were surplus products, they were sold both in the nearby and far away communities such as Kedah. The work of Toei Panan weaving had continued until the electric road has played as a big role in people lives. The new generation went to work outside the area, resulting the decrease of basketry work. At the present, people in the community jointly set up the Toei Panan Weaving Community Enterprise Group, which has been managed together with Khlong U-Tapao Tourism Community Enterprise Group. 2) There were five management approaches, namely (1) resources (2) stakeholder participation (3) customers and tourists (4) tourism activities and (5) impacts of tourism 3) Creating tourism activities in order to enhance the community tourism by making a travel program, tourist map and public relations media.

Keywords: Wisdom of Toei Panan Weaving; cultural tourism management; U-Tapao Canal Watershed Community; Mae Thom Sub-district

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่นำรายได้สู่ประเทศไทย การระบาดของโรคติดต่อ โควิด 19 ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงจำนวนมาก UNWTO (2020) รายงานว่า ไตรมาสที่ 1 ของปี 2563 รายงานว่านักท่องเที่ยวต่างชาติรวมถึงประเทศไทยลดลงถึง 80 เปอร์เซ็นต์ ส่งผลให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวต้องปรับตัวโดยหันกลับมาใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้คุ้มค่า และเกิดรายได้ รูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องเปลี่ยนรูปแบบไปสู่การการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยการมุ่งเน้นความเป็นมิตรกับชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวตอบสนองทั้งความต้องการของชุมชนและนักท่องเที่ยว ส่งเสริมช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์ หรือบริการที่เป็นผลผลิตของชุมชน ที่สร้างการ แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) พลิกโฉมประเทศไทยสู่ “สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน” พร้อมกับการยกระดับกิจกรรมการผลิตและการให้บริการให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มที่สูงขึ้นโดยอยู่บนพื้นฐานของความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ประเทศไทยเป็นจุดหมายของการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพและความยั่งยืน เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน ที่มุ่งเน้นการสร้างความหลากหลายด้านการท่องเที่ยวรักษาการเป็นจุดหมายปลายทางที่สำคัญของการท่องเที่ยวระดับโลกที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทุกระดับ และเพิ่มสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพสูง ส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและบริการการท่องเที่ยวคุณภาพในพื้นที่เมืองรองที่มีศักยภาพและกระจายเส้นทางท่องเที่ยวให้หลากหลายอย่างทั่วถึง เพื่อกระตุ้นการเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศ และดึงดูดนักท่องเที่ยวคุณภาพจากทั่วโลกให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวชุมชน และสนับสนุนให้มีการเชื่อมโยงเป็นกลุ่มคลัสเตอร์ท่องเที่ยวตามศักยภาพของพื้นที่ การท่องเที่ยวลักษณะนี้ชุมชนต้องมีความเข้มแข็ง มีแนวคิดการจัดการอย่างเป็นระบบ ซึ่งชุมชนต่าง ๆ ยังขาดความรู้การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ขาดการมีส่วนร่วมและขาดการประสานความร่วมมือกับภาครัฐ ดังนั้น การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงมุ่งเน้นที่ต้องร่วมกันฟื้นฟูอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมภูมิปัญญา สร้างการรับรู้ให้นักท่องเที่ยวเข้าใจในวิถีชีวิตวัฒนธรรมภูมิปัญญา มุ่งให้มีการจัดการที่ยั่งยืน ดังนั้น การศึกษาภูมิปัญญางานหัตถกรรมเตยปาหนันสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมงานหัตถกรรมจากเตยปาหนันลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ตำบลแม่ทอม อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา ซึ่งมีศักยภาพที่เหมาะสมแก่การพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ชุมชนวัฒนธรรมงานหัตถกรรมจากเตยปาหนันยังขาดการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ เช่น การจัดทำข้อมูลด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมภูมิปัญญา การสร้างกิจกรรมท่องเที่ยว เส้นทางการท่องเที่ยวต้นแบบ ป้ายสื่อความหมาย ประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวคณะผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาภูมิปัญญางานหัตถกรรมเตยปาหนันสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมงานหัตถกรรมเตยปาหนันลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ตำบลแม่ทอม อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ที่เน้นการสร้าง

ศักยภาพของคน เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นรายได้เสริมโดยไม่ทำลายวิถีเดิมหรือทรัพยากรชุมชน ทั้งนี้ผลที่ได้จากงานวิจัยจะก่อให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากเตยปาหนันในจังหวัดสงขลา เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามลำดับ

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาภูมิปัญญางานหัตถกรรมเตยปาหนันและศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ตำบลแม่ทอม อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) พื้นที่ศึกษา งานวิจัย ตำบลแม่ทอม อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างโดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจงเป็นผู้มีอิสระทางความคิด จำนวนรวม 19 คน คือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจักสานเตยปาหนันผู้เกี่ยวข้อง 14 คน จำนวนนักท่องเที่ยว 5 คน การเก็บข้อมูล แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การเก็บรวบรวมภาคเอกสาร เช่น หนังสือ วารสาร วิทยานิพนธ์ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม แ่นวคำถามข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว มีการกำหนดประเด็นที่ทำการศึกษา ในระหว่างการสัมภาษณ์มีการจดบันทึก บันทึกเสียง ถ่ายภาพ การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

ผลการวิจัย

1. ภูมิปัญญาการจักสานเตยปาหนันของชุมชนลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาตำบลแม่ทอม

ผลการวิจัยพบว่าภูมิปัญญางานหัตถกรรมเตยปาหนันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจักสานเตยปาหนันตำบลแม่ทอม มีปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรคภูมิปัญญา คือภูมินิเวศวัฒนธรรมของชุมชนที่เอื้อต่อการตั้งถิ่นฐาน มีทรัพยากรที่สามารถนำมาทำจักสาน ขณะเดียวกันชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้แม้ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อม ดังรายละเอียด

1.1 ภูมินิเวศวัฒนธรรมกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา
ตอนล่าง

ชุมชนลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาตอนล่างในเขตตำบลแม่ทอม อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ราบลุ่มตอนล่างของทะเลสาบสงขลาออกทะเลอ่าวไทย โดยมีคลองอู่ตะเภาเป็นลำน้ำสายหลัก มีหนองน้ำที่ชาวบ้านเรียกว่า “ทอม” หรือ “แม่ทอม” ในความหมายคำว่าแม่ทอมคือหนองน้ำมีขนาดใหญ่ขึ้นร้อยไร่ ชาวบ้านให้ข้อมูลตรงกันว่าสภาพ

พื้นที่ในทอมเมื่อ 50 ปีก่อนนั้น เต็มไปด้วยป่าสาकु ต้นเตยชนิดต่าง ๆ ทั้งเตยแขง เตยหนาม ชนิดเตยหัวดำ เตยหัวมัน เตยหัวขาว บัว และปลานานาชนิด ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่จึงเอื้อต่อการตั้งถิ่นฐานของผู้คน โดยตั้งบ้านเรียงรายไปตามลำคลองอยู่ตะเภา กระจายตัวออกไปตามชายฝั่งทะเล ในอดีตชาวบ้านจะอาศัยลำคลองอยู่ตะเภาในการสัญจรเส้นทางทิศเหนือไปยังชุมชนอื่นรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา เส้นทางสัญจรทิศใต้ไปยังอำเภอหาดใหญ่ สะเดา ปาดังเบซาร์จนถึงรัฐเคดาร์ (ประเทศมาเลเซีย)

ประวัติความเป็นมาของการตั้งหมู่บ้านชาวบ้านให้ข้อมูลตรงกันว่า ชุมชนย่านนี้ตั้งบ้านริมคลองอยู่ตะเภามาตั้งแต่สมัยอยุธยา “บริเวณตำบลแม่ทอมชาวจีนจะทำสวนส้มจุก(ส้มตรังกานู)...” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช, 2504) วิถีชีวิตของผู้คนย่านแม่ทอม ในอดีตเป็นสังคมแบบเกษตรประกอบอาชีพ ทำนา ทำน้ำตาลโตนด ทำสวนผลไม้ ค้าขายตามลำคลอง เลี้ยงสัตว์ ทำประมงพื้นบ้าน สัญจรทางน้ำเป็นหลัก วัสดุที่ใช้ส่วนมากเป็นเรือไม้ที่ต่อกันเองในหมู่บ้าน (มนัสवास กุลวงศ์, 2562) นอกจากนี้ชุมชนบริเวณลำคลองเหล่านี้ได้ร่วมกันสร้างสรรค์งานภูมิปัญญาศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น ด้านอาหาร ยารักษาโรค งานหัตถศิลป์และหัตถกรรมภูมิปัญญาการจักสานเตยปาหนัน จักสานจากไผ่ แกะหนังตะลุง เป็นต้น ชุมชนเหล่านี้ทำงานจักสานไว้ใช้ในครัวเรือนแทบทุกครัวเรือน เหลือแล้วจึงนำออกขาย โดยมีตลาดนัดวัดคูเต่าบ้านแม่ทอมเป็นพื้นที่สำคัญของการแลกเปลี่ยนสินค้าทั้งคนในย่านลุ่มน้ำคลองอยู่ตะเภา

ภาพที่ 1 เตยปาหนันในทอมหรือหนองน้ำใหญ่ ภาพที่ 2 เตยปาหนันปลูกริมรั้วบ้านเพื่อกั้นเขต
ที่มา : มนัสवास กุลวงศ์ (ถ่ายเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2565)

1.2 พลวัตภูมิปัญญาการจักสานเตยปาหนันในวิถีชีวิตคนแม่ทอม

ภูมิปัญญาการจักสานคือการนำวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นเหล่านั้นมาทำเครื่องจักสาน เครื่องมือพื้นๆที่ชาวบ้านสามารถทำขึ้นใช้เองได้และมีเพียงไม่กี่อย่างซึ่งนับว่าเครื่องจักสานเป็นงานหัตถกรรมที่มีเครื่องมือประกอบน้อยที่สุด ชุมชนลุ่มน้ำคลองอยู่ตะเภาตำบลแม่ทอม

อำเภอบางกล้า จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนเดียวที่ยังคงสืบทอดภูมิปัญญาการจักสานเตยปาหนันมานานนับตั้งแต่การตั้งชุมชนสมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน ประโยชน์ใช้สอยตลอดจนรูปแบบการจักสานเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีพลวัตกล่าวคือ

1.2.1 ยุคลำคลอง เกียงป่อง หนึ่งลุง โนรา การค้า หัตถกรรมจักสานในวิถีชีวิตคนแม่athom (ก่อน พ.ศ.2520)

ยุคลำคลอง เกียงป่อง (ตะเกียงน้ำมันก๊าด) หนึ่งลุง โนรา การค้า จักสาน เป็นช่วงเวลาที่ยิ่งใหญ่ของงานหัตถกรรมจักสานของคนแม่athom บ้านแม่athomเป็นศูนย์กลางการค้าแห่งหนึ่งของชุมชนในกลุ่มทะเลสาบสงขลาที่เชื่อมต่อกับเมืองหาดใหญ่และไทรบุรี โดยมีท่าเรือตลาดนัดวัดคูเต่าแม่athomเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนทั้งสินค้า เช่น เรือใบของคนแถบคาบสมุทรมลายู พระน่าน้ำตาลโดนด คนสั้งหม้อนำหม้อดินเผามาค้าขาย ล่องไปจนถึงหาดใหญ่ ไทรบุรี บ้านแม่athomคูเต่าจึงคึกคักไปตลอดทั้ง 7 วัน 7 คืน นอกจากนี้สองฝั่งคลองอยู่ตะเภาจะมีโรงสีของคนจีนเป็นพื้นที่มีโรงมหรสพ โนรา-หนึ่งลุง (หนึ่งตะลุง) ศูนย์กลางการศึกษาเด็ก ในละแวกใกล้เคียงจะมาเรียนหนังสือและพักอยู่กับวัด ผู้คนจึงเดินทางมาแม่athomจากทั่วสารทิศด้วยเรือยนต์โดยสาร ย่านนี้จึงเป็นแหล่งรวมสินค้าทั้งสินค้าเกษตร สัตว์เลี้ยง ประมง และงานหัตถกรรมต่างๆ (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2561) งานจักสานเตยปาหนันในยุคนี้เป็นสินค้าอย่างหนึ่งที่ขายดี ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนในแม่athomสามารถจักสานได้

งานจักสานกับวิถีชีวิตคนแม่athom ส่วนใหญ่เป็นการจักสานข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน จึงมีทั้ง เสื้อ หมวกแบบมีฝาและไม่มีฝาใส่ของใช้กระจุกกระจิก ชิ้นขนาดใหญ่ใส่รวงข้าว ใส่ข้าวสาร ใส่เสื้อผ้า ตะกร้า ตะกร้อครอบปากวัวเพื่อป้องกันมิให้วัวกินรวงข้าวยามที่ต้องเดินผ่านทุ่งนา กระเป๋าใส่ของไปโรงเรียน เป็นต้น ลายที่สานส่วนมากเป็นลายธรรมดาหรือขัดหนึ่ง ขัดสอง ลายตานกเป็ด ลายลูกแก้ว การจักสานเรียนรู้จากบรรพบุรุษสืบทอดกันมาหลายรุ่น ช่วงที่มีการจักสานมากที่สุดคือช่วงหมดฤดูฝนของภาคใต้คือช่วงเดือนมกราคมจนถึง พฤษภาคม ชาวบ้านจะเดินไปตัดเตยแถวริมคลองอยู่ตะเภา หรือหัวไร่ปลายนา บ้างก็ไปทางเรือเตยที่นิยมคือเตยหัวมันหรือหัวขาว จากนั้นนำมาตัดหนามออก แล้วผึ่งแดดไว้หนึ่งวัน เมื่อเตยนิ่มและแห้งจะนำมาผ่าเป็นเส้นตามขนาดที่ต้องการ มัดรวมกันอีกครั้งแล้วใช้สากตำข้าวเพื่อให้เส้นนิ่ม ภาชนะบางอย่างต้องใช้เส้นชนิดแห้งเป็นสีน้ำตาลจึงต้องผึ่งแดดซ้ำอีกครั้ง เมื่อว่างจากการทำนาทำสวนกลางวันก็นั่งจักสานอยู่ใต้ถุนเรือน หรือยามค่ำคืนจะจุดตะเกียงกระป๋อง ผู้เฒ่าผู้แก่จะนั่งล้อมวงสานเสื้อหรือภาชนะอื่น ๆ และสอนให้ลูกหลานไปพร้อมกัน เมื่อมีผลผลิตเหลือใช้แล้วจึงสานขายในชุมชนใกล้เคียง เช่น ขายคนมาจากต่างถิ่นพายเรือมาดูหนึ่งลุงโนราหรือหนึ่งกางแปงในวัดคูเต่า นำไปขายในตลาดนัดคูเต่าหรือส่งขายกับผู้มารับซื้อในชุมชนแล้วนำไปขายต่อทั้งสงขลาหาดใหญ่หรือไกลถึงสะเดา ไทรบุรี เมื่อถึงช่วงเทศกาลงานบุญชาวบ้านจะร่วมกันทำจักสานถวายวัด เช่น งานทำบุญเดือนสิบ (ชิงเปรต) ชักพระทางน้ำ งานทำบุญทวดทอม งาน

สถานภาพขณะเพื่อตั้งภูมิเจ้าที่ชาวบ้านจะเรียกว่า บัดเตย สานเสื่อเพื่อใช้ในงานแต่งงานเพื่อใช้ในพิธี โนราโรงครู เป็นต้น

1.2.2 ยุคถนน ไฟฟ้าและโทรทัศน์ ระบบการศึกษา ก่อนลมหายใจเฮือกสุดท้าย งานจักสานเตยปาหนัน

หลังปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ความเจริญเริ่มแทรกตัวเข้ามายังพื้นที่ การมีถนนตัดเข้าพื้นที่ย่านแม่ทอม ตะเกียงกระป๋องหมดความสำคัญบ้านเรือนสว่างไสวด้วยไฟฟ้า ปี พ.ศ. 2525 เริ่มมีถนนเชื่อมต่อเข้ามาทุกสายของบ้านแม่ทอมปีเดียวกันนี้เองที่เรือเริ่มหยุดวิ่งรับส่งคน การคมนาคมทางบกเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตผู้คนย่านนี้มีรถสองแถวเข้ามาหมู่บ้าน เมื่อการคมนาคมเปลี่ยนนำไปสู่ค่านิยมทางการศึกษาของคนในหมู่บ้านที่นิยมส่งบุตรหลานไปศึกษาในเมืองใหญ่ วัดคูเต่าที่เคยเป็นศูนย์กลางการศึกษาของตำบลปิดทำการ (มนัสสวาส กุลวงศ์, 2562) ในหมู่บ้านคงเหลือแต่ปู่ย่า ตายาย ที่ยังคงนั่งล้อมวงจักสาน ลูกหลานที่เรียนจบนิยมทำงานในเมืองมากกว่าการทำงานจักสาน เมื่อโทรทัศน์เริ่มเข้ามาสร้างความบันเทิงให้แก่ละครวันเรือน พ.ศ. 2530 หนังสือ โนรา หนังสือแปง หมดความนิยม เสื่อเตย ภาชนะเตยที่เคยสานขายในงานวัด ในตลาดนัดคูเต่า ก็ไม่ได้รับความนิยมอีกต่อไป ทำให้หัตถกรรมจักสานเตยปาหนันเริ่มน้อยลงจนเหลือเพียงผู้เฒ่าผู้แก่ไม่กี่ครัวเรือนที่สามารถสานได้ เมื่อมีความจำเป็นต้องใช้เสื่อในงานวัดก็หันไปนิยมซื้อเสื่อที่ทำจากเส้นพลาสติกซึ่งมีลวดลายสีสันทันและหาซื้อได้สะดวก การนั่งเสื่อเปลี่ยนมาเป็นโซฟา ภาชนะข้าวของเครื่องใช้ก็หันไปซื้อสินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรม แม้กระทั่งตะกร้อครอบปากวักก็หมดความจำเป็น

ภาพที่ 3 บัดเตยปาหนันไหว้ภูมิเจ้าที่

ภาพที่ 4 ชั้นภาชนะใส่ข้าวของเครื่องใช้

ที่มา : มนัสสวาส กุลวงศ์ (ถ่ายเมื่อวันที่ 17 กันยายน 2565)

1.2.3 ยุคแห่งการรื้อฟื้น สืบทอดลมหายใจภูมิปัญญาการจักสาน

ปัญหาการสืบทอดภูมิปัญญางานจักสานเตยปาหนันในกลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา คือ จำนวนผู้จักสานเหลือน้อยลง ผู้ที่สานได้อายุเกิน 60 ขึ้นไป มีจำนวนไม่ถึง 10 คน จัดอยู่ในภาวะวิกฤตเสี่ยงต่อสูญหาย ต่อมา อาจารย์จากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัยได้นำนักศึกษาลงเก็บข้อมูลและเผยแพร่ทางสื่อออนไลน์ จนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ต่อมา

ผู้สนใจนำสินค้าจักสานเตยปาหนันของกลุ่มน้ำคลองอุตะเถาไปร่วมแสดงงานสินค้าของจังหวัด (OTOP) ผู้นำชุมชนและชาวบ้านจึงลงความเห็นร่วมกันว่าควรจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และได้จัดตั้งกลุ่มขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2564 โดยใช้ชื่อกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจักสานเตยปาหนันตำบลแม่ทอม อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา มีสมาชิกจำนวน 14 คน มีจุดประสงค์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ให้สมาชิกซึ่งส่วนมากเป็นผู้สูงอายุใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีรายได้เพิ่ม ลดภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุ และสืบทอดมรดกภูมิปัญญาจักสานเตยปาหนันให้คงอยู่ ทางกลุ่มยังได้ดำเนินการบริหารจัดการร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวลุ่มน้ำคลองอุตะเถาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนในชุมชนด้วย

2. แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยภูมิปัญญางานหัตถกรรมเตยปาหนันเชิงวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มน้ำคลองอุตะเถา

1) ด้านทรัพยากร ชุมชนลุ่มน้ำคลองอุตะเถามีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งทางธรรมชาติ ทางวัฒนธรรม ประเพณี และประวัติศาสตร์ สามารถดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวและสัมผัสวิถีชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้น ควรรักษาและส่งเสริมความหลากหลายทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรม คือ ต้องมีการวางแผนขยายฐานการท่องเที่ยว โดยการรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการเพิ่มคุณค่าและมาตรฐานการบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาท่องเที่ยวในชุมชนให้นานขึ้นหรือกลับไปเที่ยวซ้ำ ส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของชุมชนในทุก ๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ

2) ด้านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ประชาชนให้ความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี โดยธรรมชาติของคนในชุมชนมีความมิตร พร้อมให้ความช่วยเหลือและต้อนรับนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสมาคม ได้แก่ ท่องเที่ยวกีฬาจังหวัดสงขลา องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทอม สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนจังหวัดสงขลา เป็นต้น ในการส่งเสริมและสนับสนุนด้านอาชีพจักสานเตยปาหนัน ส่งเสริมการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ผลิตภัณฑ์จักสานเตยปาหนันมีมาตรฐานสามารถต่อยอดการตลาดในเชิงรุกเพื่อนำสินค้าออกจำหน่ายนอกพื้นที่ และเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่มีรายได้สู่ครัวเรือนสร้างชุมชนเข้มแข็งและมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวในชุมชน ดังนั้น การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตั้งแต่เริ่มต้น ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมลงมือทำ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดแนวทางการท่องเที่ยวของชุมชน ควรสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยว ประสานแผนการพัฒนากับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ในการกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน และการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเที่ยวเป็นการสร้างรายได้กระจายสู่

ชุมชน โดยยึดหลักทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

3) ด้านลูกค้าและนักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวเฉพาะในพื้นที่ที่ยังไม่มีความหลากหลายของกลุ่มนักท่องเที่ยว เนื่องจากนักท่องเที่ยวยังไม่รู้จักเส้นทางท่องเที่ยว และขาดการประชาสัมพันธ์ ดังนั้น ควรกำหนดกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน ที่ต้องการเข้ามาเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน และมีความใส่ใจต่อผลกระทบที่มีต่อชุมชน และควรส่งเสริมการตลาดและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวหลักในจังหวัดและสร้างเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกัน เพื่อให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาได้มากขึ้นและสร้างความสามารถในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยไม่เสียอัตลักษณ์ของชุมชน

4) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว การกำหนดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชน ต้องคำนึงถึงศักยภาพในชุมชน คำนึงถึงศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว ทั้งในแง่ของกายภาพ ระบบการบริการต่าง ๆ ความเปราะบางทางวัฒนธรรม และสอดคล้องกับบริบทของชุมชน ดังนั้น กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ได้แก่ เรียนรู้การหาวัตถุดิบเตยปาหนันตามธรรมชาติ การเตรียมเส้นเตย การสานเตยในรูปแบบต่าง ๆ และการนำใบเตยมาทำเป็นภาชนะใส่ของว่าง ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก และมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามการคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชนควรมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้กับเยาวชน

5) ด้านผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว

5.1 การสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้คนในชุมชนเพิ่มขึ้น และมีการลงทุนภายในชุมชนเพิ่มขึ้น ชุมชนเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น คนในชุมชนมีอาชีพเสริมจากการท่องเที่ยว เช่น การขายอาหารท้องถิ่น อาหารทะเลสด อาหารทะเลแปรรูป ของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์จักสานเตยปาหนัน สินค้าเกษตรกรรม เป็นต้น

5.2 เกิดการพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์จักสานเตยปาหนันของชุมชนลุ่มน้ำคลองอู่ โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของท้องถิ่นมาเป็นจุดขายในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ทำให้ของผลิตภัณฑ์จักสานเตยปาหนัน มีคุณภาพและมีความหลากหลายทั้งรูปแบบ ลวดลาย สี สัน สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น

5.3 เกิดความร่วมมือกันของคนในชุมชน การสำรวจชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี อัตลักษณ์ที่เป็นมรดกทางสังคมของชุมชนก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ความมีส่วนร่วม และความเป็นหนึ่งเดียวกันของชุมชน

3. สร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวให้กับชุมชนเพื่อหนุนเสริมแหล่งท่องเที่ยว

รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสมสำหรับชุมชนลุ่มน้ำคลองอุตะเถา เกิดจากการร่วมกันวิเคราะห์และพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวและเลือกจุดที่จะสามารถศึกษาดูงาน และทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน โดยสามารถปรับใช้ตามสถานการณ์ โดยชุมชนได้ร่วมกัน ออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว และโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนวัฒนธรรมงานหัตถกรรมจากเตย ปาหนันของชุมชนลุ่มน้ำคลองอุตะเถา ตำบลแม่ทอม อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 5 นั่งนำดีดล้อชมวิถีชีวิตชาวนาทุ่งคลองแหวะ ภาพที่ 6 กิจกรรมสาธิตการตัดเตยปาหนัน
ที่มา : นุชเนตร กภาพสมุทร์ (ถ่ายเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2565)

ภาพที่ 7 สาธิตการทำเตยปาหนัน

ภาพที่ 8 แหล่งเรียนรู้เตยปาหนัน

ที่มา : นุชเนตร กภาพสมุทร์ (ถ่ายเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2565)

ภาพที่ 9 ผลผลิตงานวิจัย : เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนหัตถกรรมเตยปาหนันลุ่มน้ำคลองอุตะเถา

4. คุณค่าทางวัฒนธรรมสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว

ชุมชนลุ่มน้ำคลองอุตะเถา ใช้ศักยภาพของฐานทรัพยากรด้านภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมเตยปาหนัน ให้เกิดการสร้างนวัตกรรมเส้นทางท่องเที่ยวและ

โปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนงานหัตถกรรมจากเตยปาหนันเชิงวัฒนธรรม แสดงให้เห็นถึง องค์ความรู้ ภูมิปัญญา คุณค่า และวิถีของคนในชุมชน โดยชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการเรียนรู้ การจัดการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้และการจ้างงาน นำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน และสร้างจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยชุมชนมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่า

1. ชุมชนลุ่มน้ำคลองอุตะแกมมีภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมเตยปาหนัน ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรคภูมิปัญญาคือภูมินิเวศวัฒนธรรมของชุมชนที่เอื้อต่อการตั้งถิ่นฐาน มีทรัพยากรที่สามารถนำมาทำจักสาน ขณะเดียวกันชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้แม้ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างมีพลวัต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของภูมิปัญญาของเอกวิทย์ ณ ถลาง เอกวิทย์ ณ ถลาง (2546) ว่าภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ ความคิด ความสามารถ ของบุคคลที่ได้จากผลการใช้สติปัญญาและประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในตัวคน การปรับตัว การดำรงชีวิตในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อม นอกจากนี้ชุมชนยังมีการจัดการความรู้และประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้และจัดเก็บองค์ความรู้ที่มีการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วณิศา ศิริวรสกุล และวัชรินทร์ อินทรพรม (2559) ที่ชุมชนสามารถมาประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของกลุ่มชุมชนของตนเอง ซึ่งการจัดการภูมิปัญญานั้นยังสอดคล้องกับแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมที่มองถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในการศึกษาของสันติภาพ ศิริวัฒนาไพบูลย์ (2553) ซึ่งชุมชนลุ่มน้ำคลองอุตะแกมดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตลอดจนการสร้างสรรคภูมิปัญญาด้านงานจักสานอยู่ในระบบนิเวศวัฒนธรรมในแง่ของการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการดำรงชีวิตด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนมีการรวมกลุ่มกันจักสานตลอดจนถ่ายทอดภูมิปัญญาการจักสานมาหลายชั่วอายุคน และยังสอดคล้องกับงานเขียนของ ยศ ตันติสมบัติ (2540) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่า มนุษย์มีการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (Adaptation) อย่างมีพลวัต ซึ่งชุมชนคนจักสานลุ่มน้ำคลองอุตะแกมมีการปรับตัวเองอย่างมีพลวัตเช่นกัน

2. ชุมชนลุ่มน้ำคลองอุตะแกมมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งทางธรรมชาติ ทางวัฒนธรรม ประเพณี และประวัติศาสตร์ สามารถดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวและสัมผัสวิถีชีวิตของคนในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของทิพย์สุดา พุฒจร (2556) พื้นที่ชุมชนสลักคอกมีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ลักษณะพื้นที่ที่เหมาะสมเป็นแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากมีทรัพยากรทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับการจัดการเส้นทางท่องเที่ยว กิจกรรมการศึกษาเรียนรู้ อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ

ภาคเอกชน และสมาคมต่าง ๆ ในการส่งเสริมและสนับสนุนด้านอาชีพจักสานเตยปาหนัน ส่งเสริมการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ผลิตภัณฑ์จักสานเตยปาหนันมีมาตรฐานสามารถต่อยอด การตลาดในเชิงรุกเพื่อนำสินค้าออกจำหน่ายนอกพื้นที่ และเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีรายได้สู่ครัวเรือนสร้างชุมชนเข้มแข็งและมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของนันทิน อินทนูพัฒน์ (2563) การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอ่างเก็บน้ำลำพอก มืองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงชุมชนด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน รวมทั้งด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านผู้นำชุมชน ภาคเครือข่าย และหน่วยงานภาครัฐฯ สร้างสรรคเบาะชนนวทังที่ยวเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อน การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องยึดความสมดุลทางวัฒนธรรมและวิถีชุมชนเป็นหลัก การปลูกฝัง สร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษาและดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วยและได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนลุ่มน้ำคลองอุต๊ะเกา ได้แก่ เรียนรู้ การหาวัตถุดิบเตยปาหนันตามธรรมชาติ การเตรียมเส้นเตย การสานเตยในรูปแบบต่าง ๆ และการนำเตยมาทำเป็นภาชนะใส่ของว่าง ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ สอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐพัชร มณีโรจน์ (2560) กิจกรรมการท่องเที่ยวมุ่งสร้างปฏิสัมพันธ์และความผูกพันระหว่างเจ้าบ้านกับผู้เยือนผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมท่องเที่ยวซึ่งนำไปสู่การเรียนรู้ เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงรากเหง้าของชุมชน เน้นความยั่งยืนและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สร้างความสมดุลระหว่างทรัพยากรการท่องเที่ยว สังคมวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในชุมชน รวมถึงสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีในกับสมาชิกในชุมชน และก่อให้เกิดการเรียนรู้ประสบการณ์ที่มีคุณค่ากับผู้มาเยือน ผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านบวกจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนลุ่มน้ำคลองอุต๊ะเกา ทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้คนในชุมชนเพิ่มขึ้น และมีการลงทุนภายในชุมชนเพิ่มขึ้น

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัยพบว่า ภูมินิเวศลุ่มน้ำคลองอุต๊ะเกาพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและผู้คนใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับพื้นที่อยู่อาศัย ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ จึงส่งผลให้ผู้คนเกิดการเรียนรู้ สร้างสมและถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น ตลอดจนปรับตัวให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีพลวัต แม้จะมีปัจจัยภายนอกที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อภูมิปัญญา หากการตระหนักรู้ของชุมชนในการมองเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาจึงเกิดการรวมกลุ่มเพื่อสืบสานภูมิปัญญาการจักสานและให้เป็นแหล่งเรียนรู้การจักสานของคนในชุมชน ต่อมา มีการต่อยอดเพื่อเพิ่มมูลค่าด้วยการสร้างนวัตกรรมเส้นทางการท่องเที่ยวและโปรแกรมท่องเที่ยว

ชุมชนงานหัตถกรรมจากเตยปาหนันเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

1. ชุมชนลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาควรมีบทบาทในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ชุมชนตั้งแต่ต้น ประชาชนในชุมชนควรจะได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างเท่าเทียมกันผลประโยชน์ที่ได้รับอาจจะอยู่ในรูปแบบที่แตกต่างกัน
2. ภาคีเครือข่ายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีบทบาทในการสนับสนุน ส่งเสริมชุมชนและเข้ามามีส่วนร่วมประสานความร่วมมือ เพื่อเชื่อมโยงโอกาสสู่แผนการท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลาและเสริมสร้างศักยภาพให้ชุมชนสามารถรับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐพัชร มณีโรจน์. (2560). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทย นานาชาติ*, 13(2), 25-46.
- ทิพย์สุดา พุฒจร. (2556). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนสลักคอก จังหวัดตราด (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชาพัฒนศึกษา). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นัชชนลิน อินทนุพัฒน์. (2563). ศักยภาพชุมชนเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนอ่างเก็บน้ำลำพอก จังหวัดสุรินทร์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 39(2), 61-73.
- ภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยา. (2504). *ชีววิวัฒน์*. กรุงเทพฯ: องค์การการค้าของครูสภา.
- มนัสสวาส กุลวงศ์. (2561). *พลวัตการประกอบสร้างความหมายของตลาดน้ำในคาบสมุทรสติงพระ จังหวัดสงขลา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีนิพนธ์). สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- มนัสสวาส กุลวงศ์ และแผน เอกจิตร. (2562). *การศึกษาภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมในกลุ่มทะเลสาบสงขลากับการพัฒนาคู่มือการชมจิตรกรรมฝาผนังเพื่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัดคูเต่า อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). *มนุษย์กับวัฒนธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วณิภา ศิริวรสกุล และวัชรินทร์ อินทพรหม. (2559). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์วัฒนธรรม กรณีศึกษาตำบลเกาะเกิด อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 11(1), 42-49.
- สันติภาพ ศิริวัฒน์ไพบูลย์. (2553). *นิเวศวัฒนธรรม: การเรียนรู้ความสมดุลระหว่างวิทยาศาสตร์กับจิตวิญญาณ*. อุดรธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- เอกวิทย์ ณ ถกลาง และคณะ. (2546). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.